

Spis treści

Słowo wstępne (<i>Jan J. Milewski</i>)	15
Wprowadzenie (<i>Ewelina Wanke</i>)	18

CZĘŚĆ I. Przemówienia wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu i w Reichstagu w latach 1880–1889

1. Berlin, 3 lipca 1880. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad raportem XII Komisji Izby w sprawie projektu ustawy o zmianie ustaw kościelno-politycznych	35
2. Berlin, 4 kwietnia 1881. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie obrad nad wnioskiem Ludwiga Windthorsta i towarzyszy dotyczącym kwalifikacji przestępstwa mordu lub próby popełnienia mordu na osobie panującej	40
3. Berlin, 31 marca 1882. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad projektem budżetu Ministerstwa Wyznań, Szkolnictwa i Spraw Medycznych	41
4. Berlin, 1 maja 1882. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad sprawozdaniem X Komisji do spraw projektu ustawy o zniesieniu ustaw kościelno-politycznych	45
5. Berlin, 2 maja 1882. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad sprawozdaniem X Komisji do spraw projektu ustawy o zniesieniu ustaw kościelno-politycznych	47
6. Berlin, 17 grudnia 1884. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania wniesionego przez posła Ludwika Jażdżewskiego i towarzyszy projektu ustawy o zmianie ustawy o ustroju sądów z 27 stycznia 1877	49
7. Berlin, 27 lutego 1886. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie jednorazowych obrad końcowych nad wnioskiem Heinricha Dernburga i towarzyszy	52

8. Berlin, 13 kwietnia 1886. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie dyskusji specjalnej nad sprawozdaniem XI Komisji z prac nad projektem ustawy dotyczącej zmian praw kościelno-politycznych 62
9. Berlin, 15 kwietnia 1886. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad ustnym sprawozdaniem XIII Komisji z prac nad projektem ustawy o utworzeniu i utrzymaniu szkół doksztalających w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej 63
10. Berlin, 11 czerwca 1886. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad ustnym sprawozdaniem komisji z prac nad projektami ustaw o uchwaleniu dodatku do budżetu państwa na rok obrachunkowy od 1 kwietnia 1886/1887 oraz o pokryciu wydatków dodatkowego budżetu . . 64
11. Berlin, 18 lutego 1889. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad sprawozdaniem IX Komisji z prac nad projektem ustawy o ogólnej administracji krajowej oraz odpowiedzialności urzędów administracyjnych i urzędów administracji sądowniczej w Prowincji Poznańskiej 68

CZEŚĆ II. Przemówienia wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu i w Reichstagu w latach 1890–1899 73

1. Berlin, 22 marca 1890. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie omawiania petycji Juliusa Lilienweißa z Arnisdorf w Prusach Wschodnich – skargi na zamknięcie prowadzonego w Braniewie przez zakon katarzynek pensjonatu dla uczennic wyższej szkoły katolickiej dla dziewcząt 75
2. Berlin, 26 kwietnia 1890. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie jednorazowych konsultacji końcowych memoriału o wykonaniu ustawy z 26 kwietnia 1886 dotyczącej wsparcia osadnictwa niemieckiego w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej w roku 1889 76
3. Berlin, 9 maja 1890. Przemówienie w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad sprawozdaniem Komisji Budżetowej i Spraw Finansowych na temat budżetu państwa na rok obrachunkowy od 1 kwietnia 1890/91 oraz nad przyjęciem uchwalającej go ustawy 79
4. Berlin, 13 maja 1890. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektu ustawy o uchwaleniu dodatku do budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1890/1891 83
5. Berlin, 23 stycznia 1892. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania traktatu handlowego i celnego pomiędzy Rzeszą a Szwajcarią oraz protokołu ochronnego 85
6. Berlin, 28 marca 1892. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie jednorazowych obrad końcowych nad memoriałem w kwestii realizacji ustawy z 26 kwietnia 1886 dotyczącej wzmocnienia osadnictwa niemieckiego w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej za rok 1891 . . . 87

7. Berlin, 1 grudnia 1893. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego i drugiego czytania wniesionego przez posła Alfreda hrabiego von Hompescha (Centrum) i towarzyszy projektu ustawy o zniesieniu ustawy o zakonie Towarzystwa Jezusowego 88
8. Berlin, 13 grudnia 1893. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugich obrad nad podpisanym w Berlinie w dniu 21 października 1893 pomiędzy Rzeszą a Rumunią układem handlowym, celnym i o żegludze 92
9. Berlin, 10 marca 1894. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania umowy o handlu i żegludze pomiędzy Rzeszą a Rosją 93
10. Berlin, 16 marca 1894. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie trzeciego czytania umowy o handlu i żegludze pomiędzy Rzeszą a Rosją 95
11. Berlin, 25 kwietnia 1894. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie jednorazowych obrad końcowych nad memoriałem o wykonaniu ustawy z 26 kwietnia 1886 dotyczącej wzmocnienia osadnictwa niemieckiego w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej za rok 1893 97
12. Berlin, 30 maja 1894. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad ustnym sprawozdaniem IX Komisji z prac nad projektem ustawy o Izbie Rolniczej i nad petycjami, jakie w związku z nim wpłynęły 99
13. Berlin, 23 marca 1895. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie dyskusji nad prośbą prezydenta Reichstagu Alberta von Levetzow o wyrażenie przez plenum zgody na złożenie księciu Otto von Bismarckowi w imieniu Izby życzeń z okazji osiemdziesiątych piątych urodzin 101
14. Berlin, 17 stycznia 1896. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie obrad nad wniesioną przez posłów Hansa hrabiego von Kanitz-Podangen, Hansa hrabiego von Schwerin-Löwitz, Bertholda von Ploetza, Wilhelma von Kardorffa, Maxa Liebermanna von Sonnenberg i Alberta Schwedtfegera rezolucją w sprawie ustanowienia cen zboża na średnim poziomie na okres działania umów handlowych 102
15. Berlin, 16 marca 1896. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1896/1897 106
16. Berlin, 17 czerwca 1896. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie obrad poświęconych uzasadnieniu, omówieniu i odpowiedzi na interpelację posła Alfreda hrabiego von Hompescha i towarzyszy w sprawie zniesienia prawodawstwa antyjezuickiego 109
17. Berlin, 2 grudnia 1896. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektu ustawy o uchwaleniu budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1897/1898 wraz z dodatkami, w połączeniu z pierwszym czytaniem projektu ustawy o pożyczce na cele zarządu armii, marynarki i kolei Rzeszy oraz projektu ustawy o uchwaleniu budżetu kolonii na rok obrachunkowy 1897/1898 110
18. Berlin, 18 maja 1897. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego i drugiego czytania wniesionego przez posłów Heinricha Rickerta, Georga

- Ehni, dr. Ludwika Jażdżewskiego, dr. Ernsta Liebera (Montabaur), Eugena Richtera, Paula Singera i Ludwiga Wernera projektu prawa dotyczącego życia stowarzyszeniowego 112
19. Berlin, 28 maja 1897. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad budżetem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych . . . 115
20. Berlin, 13 stycznia 1898. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania wniesionego przez posłów Franza księcia von Arenberga, Adolfa Gröbera, Pawła Letochę, dr. Petera Spahna i dr. Bernharda Stephana projektu ustawy o zmianie i uzupełnieniu Kodeksu karnego 118
21. Berlin, 10 marca 1898. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie trzeciego czytania projektu ustawy o sądownictwie nieprocesowym 121
22. Berlin, 23 marca 1898. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania projektu ustawy o flocie niemieckiej 122
23. Berlin, 28 marca 1898. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie trzeciego czytania projektu ustawy o flocie niemieckiej 124
24. Berlin, 29 marca 1898. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad ustnym sprawozdaniem XI Komisji Izby Panów do spraw projektu ustawy o zmianie ustawy z 26 kwietnia 1886 dotyczącej wzmocnienia kolonii niemieckich w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej 126
25. Berlin, 14 grudnia 1898. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektu ustawy o uchwaleniu budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1899, w połączeniu z pierwszym czytaniem projektów ustaw: o pożyczce na cele administracji armii, marynarki i kolei Rzeszy, o uchwaleniu budżetu kolonii na rok obrachunkowy 1899, oraz o wykorzystaniu nadwyżki budżetowej za rok obrachunkowy 1899 na spłatę zobowiązań 132
26. Berlin, 25 stycznia 1899. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego i drugiego czytania trzech projektów ustawy o zniesieniu ustawy – lub też § 2. ustawy – o zakonie Towarzystwa Jezusowego, wniesionych kolejno przez posłów: Alfreda hrabiego von Hompescha i towarzyszy, Friedricha hrabiego von Limburg-Stirum i towarzyszy oraz Heinricha Rickerta 135

CZEŚĆ III. Przemówienia wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu i w Reichstagu w latach 1900–1914 139

1. Berlin, 5 grudnia 1900. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania wniesionego przez posła Ernsta Liebera (Montabaur) i towarzyszy projektu ustawy o wolności wyznań 140
2. Berlin, 13 grudnia 1900. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektu ustawy o uchwaleniu budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1901 w połączeniu z pierwszym czytaniem projektów ustaw o stwierdzeniu budżetu kolonii na rok budżetowy 1901 oraz o wykorzystaniu nadwyżek budżetowych z roku 1901 do spłaty długów 144

3. Berlin, 24 stycznia 1901. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie obrad nad uzasadnieniem i odpowiedzią na interpelację posła Józefa Głębockiego i towarzyszy 147
4. Berlin, 16 lutego 1901. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania budżetu Rzeszy na rok 1901 odnośnie zarządu poczt i telegrafów 149
5. Berlin, 27 lutego 1901. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1901. 153
6. Berlin, 10 grudnia 1901. Przemówienie uzasadniające tzw. interpelację Ferdynanda księcia Radziwiłła i towarzyszy w sprawie wrzesińskiej 155
7. Berlin, 28 stycznia 1902. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie obrad nad uzasadnieniem i odpowiedzią na interpelację posła Alfreda von Hompecha i towarzyszy w sprawie ustawy o zakonie Towarzystwa Jezusowego. . . . 164
8. Berlin, 20 lutego 1902. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1902 – władze wojskowe, Ministerstwo Wojny, plac ćwiczeń w Obereichsfeld, nadużycia władzy dyscyplinarnej, sytuacja byłych żołnierzy, kwestia pojedynków, sądownictwo wojskowe, znęcanie się nad żołnierzami, zebrania kontrolne itp. 166
9. Berlin, 3 maja 1902. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie dyskusji nad ustnym sprawozdaniem Komisji Budżetowej i Spraw Finansowych na temat memoriału o wykonaniu ustawy z 26 kwietnia 1886 roku dotyczącej wzmocnienia osadnictwa niemieckiego w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej za rok 1902 168
10. Berlin, 5 maja 1902. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad sprawozdaniem Komisji Budżetowej i do Spraw Finansowych na temat projektu ustawy o stwierdzeniu budżetu na rok obrachunkowy 1902 170
11. Berlin, 7 maja 1902. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu przy okazji obrad nad budżetem Ministerstwa Wyznań, Szkolnictwa i Spraw Medycznych na rok 1903 174
12. Berlin, 13 i 14 grudnia 1902. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie trzeciego czytania projektu ustawy celnej 178
13. Berlin, 30 stycznia 1903. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie dyskusji nad uzasadnieniem i odpowiedzią na interpelację posła Zygmunta Dziembowskiego i towarzyszy w sprawie traktowania społeczeństwa polskiego. 179
14. Berlin, 18 lutego 1904. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1904, w odniesieniu do budżetu Urzędu Poczty i Telegrafu, uposażenia ministra oraz urzędników, a także emerytur, systemu stopniowania służby ze względu na wiek, wojskowych urzędów pocztowych, systemu składania wniosków, taryf, w tym opłat telefonicznych, dopłaty wschodniej, odpoczynku niedzielnego, prawa do przesłania się urzędników niższych i innych 184

-
15. Berlin, 29 lutego 1904. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1904 w odniesieniu do władz sądowniczych Rzeszy, a także dyskusji końcowej na temat prawa o obcokrajowcach 187
16. Berlin, 3 marca 1904. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad projektem ustawy o osadnictwie w prowincjach Prus Wschodnich, Prus Zachodnich, Brandenburskiej, Pomorskiej, Poznańskiej, Śląskiej, Saksońskiej i Westfalskiej 189
17. Berlin, 31 stycznia 1906. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania wniesionego przez posła Alfreda von Hompescha i towarzyszy projektu ustawy o wolności praktyk religijnych 195
18. Berlin, 27 lutego 1907. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektów ustaw o uchwaleniu budżetu Rzeszy, budżetu kolonii oraz dodatku do budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1907 198
19. Berlin, 5 marca 1907. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektów ustaw o uchwaleniu budżetu Rzeszy i budżetu kolonii na rok obrachunkowy 1907 oraz o dodatku do budżetu Rzeszy na rok obrachunkowy 1907 203
20. Berlin, 8 maja 1907. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu przy okazji debaty nad budżetem władz sądowniczych 205
21. Berlin, 10 maja 1907. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie debaty nad budżetem Ministerstwa Wyznań, Szkolnictwa i Spraw Medycznych 210
22. Berlin, 10 maja 1907. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu przy okazji debaty nad budżetem Ministerstwa Wyznań, Szkolnictwa i Spraw Medycznych 212
23. Berlin, 10 grudnia 1907. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektu ustawy o stowarzyszeniach, w połączeniu z obradami nad XXIV raportem Komisji Petycyjnej 215
24. Berlin, 16 stycznia 1908. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie debaty nad interpelacją posła Władysława Seydy i towarzyszy dotyczącą przedłożonego przez rząd pruski w Izbie Deputowanych pruskiego Landtagu projektu ustawy o środkach na rzecz wzmocnienia Niemczyzny w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej, czyli tzw. ustawy wywłaszczeniowej 222
25. Berlin, 30 stycznia 1908. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad przyjętym przez Izbę Deputowanych projektem ustawy o wzmocnieniu Niemczyzny w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej, a także nad poprawkami rządowymi do projektu 226
26. Berlin, 27 lutego 1908. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad nad sprawozdaniem IX Komisji z prac nad przyjętym przez Izbę Deputowanych wraz z rządowymi poprawkami projektem ustawy o środkach ku wzmocnieniu Niemczyzny w prowincjach Prus Zachodnich i Poznańskiej 229

27. Berlin, 4 kwietnia 1908. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania ustawy o stowarzyszeniach 234
28. Berlin, 8 kwietnia 1908. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie trzeciego czytania ustawy o stowarzyszeniach 240
29. Berlin, 23 stycznia 1909. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie obrad nad interpelacjami posła Adolfa Albrechta i towarzyszy oraz posła Pawła Brandysa i towarzyszy w sprawie stosowania w Rzeszy Niemieckiej ustawy o stowarzyszeniach 243
30. Berlin, 17 marca 1909. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie debaty nad ustawą o udostępnieniu środków na podwyżkę pensji urzędniczych 248
31. Berlin, 10 grudnia 1909. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektów ustaw uchwalających budżet Rzeszy i budżet kolonii na rok obrachunkowy 1910, dodatek do budżetu Rzeszy i dodatek do budżetu kolonii na rok obrachunkowy 1909, drugi dodatek do budżetu Rzeszy oraz drugi dodatek do budżetu kolonii na rok obrachunkowy 1909 . . 250
32. Berlin, 24 listopada 1910. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie obrad nad interpelacjami posła Adolfa Albrechta i towarzyszy oraz posła Oskara von Normanna i towarzyszy w sprawie wzrostu cen żywności 253
33. Berlin, 16 lutego 1912. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektów ustaw o uchwaleniu budżetu Rzeszy oraz budżetu kolonialnego na rok obrachunkowy 1912 256
34. Berlin, 5 lutego 1914. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie drugiego czytania budżetu Rzeszy na rok 1914. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Prawo o stowarzyszeniach i zgromadzeniach 259

CZĘŚĆ IV. Przemówienia wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu i w Reichstagu w latach 1917–1918 265

1. Berlin, 2 marca 1917. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania projektu ustawy o uchwaleniu budżetu Rzeszy oraz budżetu kolonialnego na rok obrachunkowy 1917, w połączeniu z pierwszym czytaniem projektów ustaw o kolejnych wojennych wpłatach wyjątkowych Banku Rzeszy za rok obrachunkowy 1916, o podniesieniu dodatku do podatku wojennego, o zabezpieczeniu podatku wojennego, o podatku węglowym, oraz o podatku od kolei osobowych i towarowych 267
2. Berlin, 28 marca 1917. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu w trakcie obrad generalnych nad planem budżetu 270
3. Berlin, 20 lutego 1918. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania podpisanego 9 lutego 1918 w Brześciu Litewskim traktatu pokojowego pomiędzy Niemcami, Austro-Węgrami, Bułgarią i Turcją z jednej a Ukraińską Republiką Ludową z drugiej strony, oraz tego samego dnia

podpisanego w Brześciu Litewskim niemiecko-ukraińskiego protokołu dodatkowego do traktatu pokojowego	272
4. Berlin, 19 marca 1918. Przemówienie wygłoszone w Reichstagu w trakcie pierwszego czytania podpisanego w Brześciu Litewskim w dniu 3 marca 1918 traktatu pokojowego pomiędzy Niemcami, Austro-Węgrami, Bułgarią i Turcją z jednej, a Rosją Radziecką z drugiej strony, wraz z załącznikiem dotyczącym Niemiec, oraz tego samego dnia podpisanego w Brześciu Litewskim niemiecko-rosyjskiego protokołu dodatkowego do traktatu pokojowego	278
5. Berlin, 10 kwietnia 1918. Przemówienie wygłoszone w Izbie Panów pruskiego Landtagu przy okazji obrad nad raportem Komisji Kolonizacyjnej	279
CZĘŚĆ V. Przemówienie wygłoszone w Sejmie Ustawodawczym w dniu 10 lutego 1919 roku	285
Warszawa, 10 lutego 1919. Przemówienie otwierające pierwsze posiedzenie Sejmu Ustawodawczego	287
Bibliografia	305
Summary	318
Zusammenfassung	319
Spis ilustracji	320
Indeks osobowy	322